

โมกขธรรมประยุกต์

— ๑๘ —

๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘

การชนะ

ท่านนักศึกษา ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายในชุดโมกขธรรมประยุกต์ เป็นครั้งที่ ๑๘ ในวันนี้
ผมจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า การชนะ หมายถึงสิ่งที่เรียกกันว่า ชัยชนะ.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า คำว่า “โมกษะ” กับคำว่า “ชนะ” นั้น
เหมือนกัน หรือจะเรียกว่า เป็นอันเดียวกัน ก็ยังได้. ถ้าเราพิจารณาโดย
ละเอียด ก็จะเห็นว่ามันเหมือนกัน คือต้องชนะก่อนแล้วก็หลุดออกไปได้;
แต่ว่าสิ่งนี้กล่าวโดยทางจิตใจแล้วมันเป็นไปเองโดยตลอด คือไม่ต้องแยก
จากกัน.

๔๘๐

ศึกษาให้รู้ลักษณะของคำว่า “ชนะ”

ชนะ ก็คือ **โมกษะ** หลุดพ้นออกไปได้จากสิ่งที่ทำอันตรายเรา บิบบันเรา หรือผูกพันเราเป็นต้น; ฉะนั้น คำว่าชัยชนะนี้ก็นับเนื่องในเครือเดียวกันกับคำว่าโมกษะ ยังเหลือแต่จะต้องศึกษากันให้รู้จักชัยชนะที่แท้จริง ซึ่งเป็นโมกษะที่แท้จริง. ชัยชนะที่ไม่แท้จริง เข้าใจผิดว่าเป็นชัยชนะก็มีอยู่มาก โดยเฉพาะสำหรับคนธรรมดาสามัญ คือ คนโง่,

คนโง่คิดว่าถ้าเขาได้แล้วเราก็ชนะ เห็นว่าคนที่หนึ่งไปเป็นคนแพ้; แต่คนมีปัญญาพิจารณาไม่ดีอย่างนั้น. นี่ถ้าจะให้กล่าวรวม ๆ กันไปแล้ว คนหนึ่งได้ต่างหากเป็นคนชนะ, คนเฉยไฉนยังเป็นคนชนะ; คนค่าเขาเป็นคนแพ้ คือต้องโกรธต้องคำ ต้องเหนื่อย มันต้องเหมือนกับคนบ้า. คนที่ค่าเขาแล้วจะชนะอย่างไรได้; คนที่เฉยไฉนต่างหากกลายเป็นคนชนะ. นี่เป็นตัวอย่างที่จะต้องพูดกันต่อไปว่า อย่าได้ยึดถือเอาตามภาษาพุทธธรรมสามัญ ในเมื่อเราจะพูดกันในระดับที่เรียกว่าโมกษธรรม หรือโลกุตตรธรรม เป็นต้น.

อีกทางหนึ่ง คนทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนหนุ่ม ๆ นี้ชอบชนะ และอยากชนะอย่างเป็นบ้าเป็นหลัง อย่างหลับลูหลับตา ไม่รู้ว่าชนะจริง หรือว่าที่แท้เป็นการแพ้มากกว่า; นี่ก็เรียกว่าชนะอย่างหลับลูหลับตา. เดียวนี้ในโลกนี้ก็กำลังเป็นอย่างนี้ : ชนะกันแต่ภายนอก แล้วก็ไม่ได้สำเร็จประโยชน์อะไรก็มี; ฆ่ากันให้วอดวายไปหมดก็ไม่เคยประสบชัยชนะ; ที่ไม่ต้องฆ่ากันเลย กลายเป็นชัยชนะอย่างเด็ดขาดก็มี.

เดี๋ยวนี้มัน **เป็นโรคระบาด** ชนิดหนึ่ง เรียกว่า “**การต่อสู้**”; คนหนุ่มคนสาวถูกบั่นทอนให้เป็นจิ้งหรีด ให้นิยมชมชอบในสิ่งที่เรียกว่า “การต่อสู้” แล้วก็หมายมั่นปั้นมือให้ชนะ. ชนะนั้นไม่รู้ว่าเป็นการชนะที่ถูกต้อง เป็นชัยชนะจริงหรือไม่, การต่อสู้นี้จะใช้วิธีการชนิดไหน จึงจะเป็นวิธีการที่ดี คือชนะได้จริง; เดียวนี้โรคต่อสู้ โรค

อยากชนะมันขึ้นสมอง อย่างเป็นบ้าเป็นหลัง; ฉะนั้น จึงมีการต่อสู้ ซึ่งนำผลมาให้เป็น
คือวินาศกันทั้ง ๒ ฝ่าย : ฝ่ายหนึ่งก็พ่ายแพ้แก่บุคคลและกิเลส, ฝ่ายหนึ่งก็ยังพ่ายแพ้
แก่กิเลส แม้ว่าจะชนะแก่บุคคล ก็ไม่มีสันติสุขหรือสันติภาพ.

ขอให้พิจารณาดูให้ดี ๆ, ศึกษาเกี่ยวกับคำๆ นี้ ไว้ให้ดี ๆ, ซึ่งจะพูดพอเป็น
เค้าเงื่อน หรือแนวทาง สำหรับจะเอาไปประยุกต์ได้ในชีวิตประจำวัน แล้วให้มัน
เข้ารูปเข้ารอยเป็นเครือข่ายกันไปได้ กับการชนะขั้นสูงสุดอันสุดท้าย คือชนะกิเลส
หรือชนะมารทั้งหลาย. ความมุ่งหมายกันแต่ที่จะชนะคน ที่ประกาศตนเป็นศัตรูกัน
และกันนี้ มันคล้ายกับคนบ้า ที่อยากจะทะเลาะกัน; มันไม่ใช่ชัยชนะที่น่าพอใจหรือน่า
อึ้งมึนใจ หรือน่านับถืออะไรเลย. มันต้องเป็นการชนะที่จริงกว่านั้น ∴ ชนะมาร
ชนะกิเลส ชนะที่ไม่กลับแพ้ได้อีก มันจึงจะมีผลเนื่องกันไปหมด ถึงการชนะทุกอย่าง
แม้แต่ชนะคน. ถ้าเราชนะตัวเราได้แล้ว จะชนะคนอื่นได้; นี่เป็นหลักที่ท่าน
วางไว้. “ก่อนแต่จะไปชนะใครนั้น ชนะความโลภ ความบ้า ความโมโหโทโส
ความหลงของคนเสียก่อน จึงจะไปชนะคนอื่นได้”; ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็เป็นคน
แพ้ไปเอง ตั้งแต่ทีแรก เป็นคนโกรธแค้น เป็นคนโมโห เป็นคนถือรัง มีทิฏฐิมานะ
แล้วก็ไปฟาดฟันผู้อื่นด้วยความรู้สึกอย่างนั้น มันไม่มีทางที่จะชนะหรอก.

นี่เกี่ยวกับคำพูดที่เราใช้ต่างกันอยู่เป็น ๒ ระดับ ทั้งนี้ก็จะขอเตือนซ้ำอีก
ทีหนึ่งว่า อย่าลืมหาคำหรือการพูด คำพูด หรือการพูดที่ใช้พูดจากันอยู่ เป็น ๒ ลักษณะ
ที่เรียกว่า ทุฏฐธัมมิกโวหาร – โวหารชาวบ้านพูดกันอยู่, กับ สัมปราคิกโวหาร
– โวหารอันสูงอันลึกซึ้ง อื่นไปจากที่พวกชาวบ้านเขาใช้พูดกันอยู่.

คำว่า ชนะ นี้ก็เหมือนกัน ในเมื่อพูดชนะโดยภาษาชาวบ้าน มันก็มีความ
หมายไปตามแบบชาวบ้าน หรือภาษาเด็ก ๆ ก็หมายความว่าอย่างนั้น ก็เป็นเรื่องชนะอย่างคน
เซลา ชนะกันไป ชนะกันมา ซึ่งที่แท้มันก็แพ้กันอยู่ตลอดเวลาโดยไม่รู้ตัว. ถ้าเป็น

ภาษาสัมปราชัยโวหาร หรือภาษาพระอริยเจ้านักกล่าวกัน ไปอีกอย่างหนึ่งว่าแท้คืออย่างนั้น ชนะคืออย่างนั้น; **ชนะก็หมายถึงชนะอย่างที่ไม่กลับแท้** ซึ่งมีกรวกไปจากชนะตนเอง ชนะกิเลส ไม่ใช่ชนะผู้อื่น, แม้ไม่เกี่ยวกับกิเลส จะเป็นการชนะคนกันล้วน ๆ ท่านก็มีวิธีการกันอย่างอื่น คือไม่มีการใช้กำลัง คือใช้ธรรมะใช้ความดีอะไรสำหรับชนะ : **ชนะเวรด้วยการไม่จองเวร ชนะความชั่วด้วยความดี** อย่างนี้เป็นต้น.

เรื่องที่ตองชนะเรื่องที่ ๑ : ชนะวัตถุ

ที่นี้ เราพูดเป็นเรื่อง ๆ พอเป็นทางให้สังเกตได้ ว่าเรามีหน้าที่ที่จะต้องชนะ
อะไรบางอย่างที่ผมนึกได้ ก็จะพูดให้ฟัง :-

เรื่องแรกที่สุด เราก็จะต้อง **ชนะเรื่องวัตถุนั้น**ของอะไรต่างๆ นี่ เป็นระดับต่ำที่สุด. อย่าให้มีปัญหาเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิ่งของ; อย่าให้สิ่งของนั้นมันทำความทุกข์ยากลำบากลำบากอะไรให้แก่เราได้.

เรื่องของไม่พอ เรื่องของไม่มี เรื่องของไม่ตรงตามความประสงค์ ซึ่งทำให้คนโง่กลตกลุ้ม โกรธแค้น มีความทุกข์ อันนี้มันเนื่องไปถึงความรู้สึกภายในใจ. แต่เดี๋ยวนี้เราจะไม่พูดกันถึงกิเลส จะพูดถึงการที่สิ่งของมันจะมีอย่างไรตามที่มันจะมีแล้ว มันไม่ตรงกับความประสงค์ของเรา, หรือมันไม่เป็นไปตามความประสงค์ของเรา. เราจะรู้จักทำให้มันเหมือนกับมี หรือไม่ให้เกิดเป็นปัญหา ไม่ให้เกิดความร้อนใจ เป็นเรื่องในชีวิตประจำวัน. ที่เรารู้สึกว่าเรามีมันมีนี่ แต่ไม่มีมันไม่มีนี่ หรือมีไม่ตรงตามความประสงค์ จนสิ่งเหล่านั้นมันบีบคั้นจิตใจ; มันเลยไปถึงว่า เมื่อมีก็คิดใจ เมื่อหายไปก็เสียใจ เมื่อไม่ได้อย่างใจ ก็บีบคั้นจิตใจ. นี่เป็นคนโง่ที่ทำอะไรอย่างนั้น. หรืออันสมมติ หรือว่าสิ่งของอะไรต่าง ๆ ของตน ที่มันแวดล้อมตนอยู่ตลอดเวลา.

สรุปความแล้วว่า อย่าให้วัตถุสิ่งของเครื่องใช้สอย ทุกสิ่งที่มีนัยอยู่รอบตัว
เรา^๕ มันมาบีบคั้นจิตใจของเรา ให้เป็นทุกข์เป็นร้อนได้. การที่เขา^๕อันมาพาตกเป็น

ข้อแรก ก็เพราะว่ามันมีค่าน้อย หรือมันมีน้ำหนักน้อย มีความหมายน้อย แต่มันก็กลายเป็นเรื่องที่มีอยู่เป็นประจำ; ถ้าทำไม่ถูกต้องกับเรื่องเหล่านี้แล้วก็มีปัญหามาก จะเสียหายมาก หมดเปลืองมาก หรือว่าจะทำให้มีความทุกข์โดยไม่จำเป็น หากความสุขไม่ได้.

จะยก ตัวอย่าง ที่จะเป็น ที่จะมีกันอยู่เรื่อยๆ ก็เช่นว่า มันไม่ถูกใจ มันไม่ถูกปาก; ผลไม้อย่างหนึ่งมีมา แล้วมันไม่มีรสตามที่หมายมันไว้ เช่นส้มเขียวหวานมันไม่หวาน อย่างนี้ คนก็อึดอัดใจ. คนโง่ของมันพ่ายแพ้แก่ส้มเขียวหวาน; ถ้าจะคิดเสียว่า ในโลกนี้มันมีอย่างนี้ จะต้องไปเสียใจทำไม. หรือมันเป็นอีกชนิดหนึ่งจากชนิดที่เราจะให้มันหวาน, หรือถ้าเราจะคิดว่ามันมีผลไม้อีกชนิดหนึ่งต่างหาก ซึ่งมันมีรสเหมือนกับเปลือกแตงโม.

คนกินแตงโมพอหมดเนื้อแตงๆ แล้วเขาก็อึดอัด, หรือว่าถ้าบางทีแตงโมมันไม่หวาน มันมีรสเหมือนกับเปลือกนี้เขาก็อึดอัด เขาก็โกรธแค้น. เขาควรไปหัดกินเปลือกแตงโมเสียบ้าง ว่ามันมีผลไม้อีกชนิดหนึ่งในโลกนี้ ที่มันมีรสอย่างนี้; ถ้ามันเกิดมีผลไม้มันมีรสอย่างนั้น แล้วเขานิยมชมชอบกันทั้งโลก ชายแพ่งๆ คนโง่คนนั้นก็จะต้องไปซื้อผลไม้มันมีรสเหมือนเปลือกแตงโมมากินอย่างมีเกียรติ ก็อย่างรู้สึกหรรษา. มีตัวอย่างอื่นๆ อีกมากมาย คุณไปคิดเอาเองเถอะ เทียวเวลา มันจะหมดเสียเพราะตัวอย่าง.

ถ้าเราชนะวัดทุกชนิดได้ ก็อย่าให้มันบีบคั้นเรา ให้เราควบคุมมันอยู่เสมอ นี่ก็สงเคราะห์เข้าในโมกขธรรมด้วยเหมือนกัน คือจิตมันหลุดพ้นจากปัญหาที่มีอยู่โดยทั่วๆ ไป; นี่เรียกว่าเอาชนะวัดทุกชนิดก่อน หมดไปเรื่องหนึ่ง.

เรื่องที่ ๒ : ชนะคน, อุปสรรค, ศัตรู, ปัญหาต่างๆ

เรื่องที่ ๒ ชนะคน คน นั้นก็มีหลายแบบ : คนที่เป็นศัตรูเป็นคนพาล กระทั่งว่าคนเป็นหมู่ เป็นพวก ครอบงำพันกัน. เอาตั้งแต่ชนะคนเป็นคนๆ ไปก่อน.

เราจะชนะบุคคลได้อย่างไร นี่มันคงยากมาก เพราะเห็นอยู่ว่าทำไม่สำเร็จนี้ เอาชนะเขาไม่สำเร็จ; ในการทะเลาะวิวาทกัน มันก็ยากที่จะชนะโดยเด็ดขาด โดยแน่นอน โดยที่ไม่กลับแพ้ เพราะว่าเรามันฮึดฮัดแะจะเอาชนะกันด้วยกำลัง. ถ้าเป็นคนโง่ ยิ่งโง่เท่าไรก็ยิ่งจะใช้กำลังเท่านั้น, แล้วจะยังใช้ความผิดนั้น เป็นเครื่องแก้ปัญหเอาความไม่ยุติธรรมมาเป็นเครื่องแก้ปัญหเพราะว่าเขาเป็นคนชนิดนั้น; นี่ก็เลยชนะกันไม่ได้.

ถ้าจะพูดถึงการชนะด้วยกำลังกาย นี่ก็ไปอีกรูปหนึ่ง กำลังกายล้วน ๆ คนที่มีกำลังกาย มีฝีมือลายมือ เอามาชกต่อยกันอย่างนี้ มันก็ชนะได้ด้วยเรื่องของกำลังกาย; แต่เราไม่มีปัญหอย่างนั้น เพราะการเป็นศัตรูกันทำลายล้างกัน ไม่จำเป็นจะต้องใช้กำลังกาย ใช้กำลังอื่นอีกหลาย ๆ อย่าง เช่นเป็นเรื่องใช้กำลังสติปัญญา จนกระทั่งว่าเราจะใช้น้ำใจของเขา ให้เขาทำตามความประสงค์ของเรา หรือให้เขามีความรักเรา เหมือนที่เรารักเขา อย่างนี้ก็ยังไม่ได้. อย่างที่เราเห็นกันได้ง่าย ๆ ว่าสามีที่โง่ก็ไม่ทำให้ภรรยารักได้, ภรรยาที่โง่ก็ไม่ทำให้สามีรักได้ คือมันไม่ชนะน้ำใจกันได้. นี่เกี่ยวกับความชนะด้วยเหมือนกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความเฉลียวฉลาดหรือสติปัญญาอยู่มากทีเดียว ที่จะชนะคน.

ต้องพยายามไปศึกษาในส่วนนี้ คือทำด้วยสติปัญญา อย่าไปทำด้วยการใช้กำลัง ซึ่งไม่เท่าไรมันก็กลับแพ้, เผลอเข้ามันก็กลับแพ้, แล้วอย่าใช้ด้วยกลโกงหรือกลลวง; **การชนะด้วยกลลวงไม่เท่าไรก็กลับแพ้. เราต้องชนะด้วยความจริง ความดี ความถูกต้อง** ซึ่งหามาได้ด้วยสติปัญญา; ถ้ามันเป็นเรื่องละเอียดประณีต เช่นเรื่อง *การจองเวร* อย่างนี้ *ก็ชนะด้วยการไม่จองเวร*; ชนะด้วยน้ำใจที่เหนือกว่า หรือสูงกว่า.

เราอ่านหนังสือทำนองนิยาย หรือว่าเป็นหนังสือคำสั่งสอนทางศีลธรรม เราก็ยังพบว่า เขาก็สอนกันไว้อย่างนี้ เล่าเรื่องไว้อย่างนี้; เช่นจับศัตรูคู่อาฆาตมาได้

แล้วก็ปล่อยเสีย โดยสัญญาว่า เราเลิกอ้างความเป็นศัตรูกัน. ที่นี้ คนนั้นมันไม่เชื่อ พอหลุดไปได้แล้ว มันก็ทำตนเป็นข้าศึกอีก แล้วฝ่ายนี้ก็จับตัวมาได้อีก แทนที่จะฆ่าเสีย เขาก็ปล่อยไปอีก, คนนั้นก็ยิ่งเลวพอที่จะคบโกงอีก ทำตัวเป็นศัตรูอีก เป็นครั้งที่ ๓ ที่ ๔ อะไร ทางนี้ก็ปล่อยทุกที; ในที่สุดก็ยอมแพ้ ยอมแพ้โดยจิตใจ^๖ไม่ทำตนเป็น ศัตรูอีก ทำตนเป็นผู้สวามิภักดิ์ทั้งเนื้อทั้งตัว ทั้งจิตทั้งใจ. นี่ตัวอย่างของการชนะด้วยความดี หรือชนะด้วยความไม่จองเวร ซึ่งเป็นเรื่องชนะคน ซึ่งมีสติปัญญาที่มีความคิดนึก มากกว่าสัตว์.

นี่จะเป็นเรื่องของหมู่คณะ เช่นการทำสงครามกันเป็นหมู่เป็นคณะ ก็มีหลักเกณฑ์ที่คล้าย ๆ กัน; ถ้าจะชนะกันให้ถูกต้องมันต้องชนะด้วยธรรม; ถ้าจะชนะกันด้วยอาวุธ มันคงวินาศกันไปทั้ง ๒ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาวุธของสมัยปัจจุบันนี้ ก็ไม่มีใครจะชนะได้ด้วยอาวุธ ในสมัยปัจจุบันนี้ มีแต่จะวินาศไปด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย. ฉะนั้น ถ้ามนุษย์มันลืมนู ลืมตา มีสติปัญญากันบ้าง ก็คงจะคิดอย่างอื่น คิดจะชนะกันด้วยสิ่งที่เหนือกว่า จนกระทั่งมันอยากจะชนะด้วยความดี ด้วยความเป็นมิตร **ไม่ชนะศัตรูด้วยความเป็นศัตรู.**

เมื่อพูดอย่างนี้คนเขาก็อธิบายว่าทำไม่ได้. เพราะเหตุใดจึง **ทำไม่ได้ ? เพราะว่าเป็นคนตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส** ไม่หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลส ถูกกิเลสขึงไปทำแต่ตามอำนาจของกิเลส ไม่มีความออกถ้อยนอกตน ไม่มีความสอคล้อง ด้วยสติปัญญาอย่างละเอียดลึกซึ้งสุขุม, มันมีแต่ความมัวทะลุดันฮึดฮัดอยู่เป็นนิสัย มีความโกรธเป็นเจ้าเรือน; ถ้าโกรธเสียแล้วมันก็มีดี คิดอะไรไม่ออก แล้วก็จะไม่ยอมใช้สิ่งที่เรียกว่าดี ว่าถูก มีแต่จะแก้แค้นให้สาสม หรือยิ่งกว่าสาสม. พวกนี้เขาถือหลักกันว่า “พันต่อพัน ตาต่อตา” นี่เป็นคำพูดสาธุการกันดี : เขาทำเราพันหัดหนึ่งซี่ เราทำเขาพันหัดหนึ่งซี่ เขาคักลูกตาเราไปได้ตาหนึ่ง เราควักลูกตาเขไปอีกตาหนึ่ง; นี่ก็ถูกแบบอนธพาล. แต่ถ้าเป็นแบบสตบุรุษนั้น ไม่เป็นอย่างนั้น บางทีจะให้เขากัดหนึ่งซี่ก็ได้.

อย่างพระเยซูสอนว่า เขาตอบแก้้มช่วยแล้ว ให้เขาตอบแก้้มขวาด้วย นี่โดย
ไม่มีความรู้สึกอะไร ; คนที่ตอบแก้้มขวาก็คนหนึ่ง เขาอาจจะนึกได้ เขาจะพ่ายแพ้แก่
ความรู้สึกของเขาเอง. ถ้าเขาขโมยเสื้อแล้วเอาผ้าห่มตามไปให้ด้วย, เป็นคำสอน
ของพระเยซู อย่าจับตัวไปส่งศาลเลย. นี่ต้องมีน้ำใจที่เข้มแข็งออกทน แล้วฉลาดลึกซึ้ง
ต้องออกถนัดตั้งแต่ทีแรก : ถ้าเขาขโมยเสื้อแล้วเอาผ้าห่มตามไปให้ด้วย. นี่ย่าให้
เป็นความกันเลย อย่าไปส่งตำรวจเลย แล้วมันจะชนะก็มากน้อย คนโง่ก็มองไม่เห็น ;
แล้วเขาก็จะยกข้ออ้างว่า คนเดียวมันอันตราย ยิ่งยอมแพ้แล้วมันยิ่งเอาใหญ่, ยิ่งให้
อย่างนั้นมันยิ่งตอบใหญ่. ผมคิดว่าแม้สมันนี้ก็คงเป็นไปได้ ; ถ้าตอบแก้้มช่วยแล้วไม่
โกรธ ให้ตอบแก้้มขวาด้วย มันคงตอบไม่ลง.

การชนะคนแต่ละคน หรือชนะกันเป็นหมู่อย่างชนะสงครามก็เหมือนกัน
ต้องชนะคนก่อน บังคับความรู้สึกของตนให้ได้ก่อน แล้วจึงจะมีสติปัญญาทำไป
ตามลำดับที่ควรจะทำ แล้วก็ค่อย ๆ ชนะได้ เรียกว่าชนะศัตรูได้ จะเป็นคนเดียวหรือ
หลายคน หรือเป็นมหาสงคราม มันก็ต้องรู้จักชนะให้ถูกต้อง มันจึงจะไม่วินาศกันทุกฝ่าย ;
นั่นมันเป็นเรื่องมาก่อนข้างหยาบ ที่ชนะคนนั้น ชนะผู้อื่น.

จะชนะกิเลสของผู้อื่น จะต้องชนะตนคือชนะกิเลสตนก่อน

ที่นี้ จะมาพูดถึงกันต่อ ที่ว่า “จะชนะผู้อื่นได้จริง จะต้องชนะตนเสียก่อน”
นี่ก็มาจากการชนะตนกันบ้าง. **ชนะตน** นี่ถ้าพูดให้ถูก ก็คือ**ชนะกิเลสของตน** ; แต่
เราก็เรียกว่าชนะตน เพราะเราไม่ได้มองละเอียด จนถึงกับว่าแยกกิเลสออกไปเสียจากตน
เพราะมันกำลังเอาตนนั้นแหละที่กิเลส เอากิเลสมาเป็นตน. ถ้าว่าชนะตนหมายถึงชนะ
กิเลสเสมอ.

เราจะเห็นคนที่กำลังมีกิเลส แล้วก็พูดจาอย่างไร, มีกิริยาอาการอย่างไร, ก็
เขาทำไปด้วยอำนาจของกิเลส ; แต่เราก็ไม่รู้ว่า นั่นมันเป็นเพียงกิเลสของเขาเท่านั้น.

คนนั้นกำลัง โง่ คนนั้นกำลังบ้า ด้วยอำนาจของกิเลส แล้วเราจะไปยอมรับความหมายของการกระทำนั้น ซึ่งเป็นการกระทำของกิเลสนี้ เราจะต้องนำไปกว่าคนนั้นอีกแน่.

กล่าวสั้น ๆ ก็ว่า เรามองดูให้เห็นว่า อันนั้นมันเป็นกิเลสของเขา กิเลสของคนนั้นไม่ใช่คนนั้น. กิเลสนี้เปรียบเหมือนกับผี หรือเหมือนกับอะไรงิเลสหนึ่ง; แต่เรารับเอาในฐานะที่เป็นของเขา เป็นคนที่มีเกียรติเหมือนเรานี่ เราก็เป็นคนโง่เอง. เพียงแต่เรามองเห็นว่ามันเป็นกิเลสของเขาเท่านั้น เราก็จะหยุดชะงัก หรือถอยหลังว่าเราจะไม่ไปเล่นกับกิเลสของเขาให้เสียเวลา; ถ้าหากได้อย่างนี้ กิเลสของเรามันก็จะไม่ออกกับกิเลสของฝ่ายโน้น. เราจะบังคับตัวเราได้ บังคับกิเลสของเราได้. นี่เรียกว่าเป็นเรื่องแพ้หรือเรื่องชนะก็ลองกikut.

บางทีเราจะ ต้องนั่ง หรือบางทีก็ต้องมีอาการเหมือนกับยอมแพ้ แสดงอาการเหมือนกับยอมแพ้; เช่นเขาตำ เราหนึ่ง หรือเขาทำอันตราย เราคนหนึ่ง; มันเหมือนกับยอมแพ้ เพราะว่าเรารู้สึกอยู่ว่า มันเป็นเรื่องที่เขาส่งกิเลสมา หรือกิเลสของเขามันส่งการกระทำอย่างนั้นมา เราก็ไม่ออกสู้. นี่เป็นเรื่องชนะลึกออกไป คือชนะกิเลสของตนได้ แล้วก็ชนะผู้อื่นได้; ท่านสอนไว้อย่างนั้น ที่เกี่ยวกับผู้อื่นเป็นประเด็นหนึ่งต่างหาก ที่เกี่ยวกับบุคคลต่อบุคคล.

เรื่องที่ ๓ : ชนะกิเลสที่เฝ้าตัวเอง

การชนะกิเลสนี้ยังมีอีกประเภทหนึ่ง คือไม่ต้องเกี่ยวกับบุคคลอื่น เป็นตัวเองล้วน เป็นตัวเองคนเดียวล้วน, แล้วมีกิเลส, แล้วกิเลสของมันขบกัดบุคคลนั้นเอง เฝ้าตนบุคคลนั้นเอง ให้เป็นทุกข์เดือดร้อนเหลือประมาณ. ที่เป็นพิเศษแถมพอก คือกิเลสใช้คนนั้นแหละไปทำอะไรผิด ๆ เกี่ยวกับคนอื่นเข้าอีก; จะเป็นอย่างไรที่นี้. ลองกikutดูซิ; มันเกิดเป็นปัญหาซับซ้อนกันขึ้นมาหลายชั้นหลาย ๆ ฝ่าย.

เราต้องมีหลักที่ว่า : ชนะกิเลสในระดับที่ว่าจะชนะคนอื่น หรือสังคม หรืออะไรก็ได้เสียก่อน, แล้วต่อมาก็คือชนะกิเลสในลักษณะที่สูงขึ้นไป ช่วยตัวเองให้ ไม่มีปัญหา ไม่มีปัญหาทุกข์ร้อน. เพราะเดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่าศัตรูนั้นมันเปลี่ยนรูปมาอยู่ในความทุกข์ร้อน ที่เรารังสรรค์ขึ้นในใจของเรา และสิ่งที่เรียกว่าศัตรูนั้นมันไม่ใช่บุคคล นอก หรือคนภายนอกเหมือนที่แรก; ถ้าเราชนะศัตรูข้างในคือกิเลสได้มันจะชนะหมด ทั้งข้างในและข้างนอก. ส่วนเรื่องจะชนะกิเลสเพื่อจะบรรลุ มรรค ผล นิพพาน ที่สูงขึ้นไบนั้น มันก็ทำนองเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงมันสูงขึ้นไป : เอาความทุกข์ในวัฏฏะ มาเป็นศัตรู เป็นมารแล้วชนะให้ได้ ก็คือการปฏิบัติตามระบบที่จะชนะโลภะ โทสะ โมหะ ได้, บรรลุสภาพที่เรียกว่าหลุดพ้นเป็นโมกษอย่างแท้จริง หรือพ้นออกไปจากวัฏฏสงสารได้.

ตอนนี้อยากจะพูดไว้เสียเลยว่า ขอให้ยึดถือข้อเท็จจริงอันนี้ไว้ สำหรับพูดกับคนที่เขาเข้าใจผิดๆ คือคนที่เขาอ้างตัวเองเป็นคนฉลาด เป็นนักปราชญ์ แม่แห่งยุค บัจจุบันนี้; เขายังพูดว่า “คนที่ไปบวชนั้น คือคนพ่ายแพ้โลก มันเอาชนะอะไรในโลกไม่ได้ หากินไม่พอกิน จึงต้องหนีไปบวช”. บางทีเขาก็พูดสั้นๆ แต่เพียงว่า “เรื่องไปบวชนั้นมันเป็นเรื่องหนีโลก เป็นคนสู้ไม่ได้”. นี้เราก็จะบอกเขาว่า โดยความมุ่งหมายอันแท้จริงนี้ การไปศึกษาธรรมะ หรือ การไปบวชนั้น ไม่ใช่พ่ายแพ้; แต่ไปหาวิธีที่จะชนะให้สูงขึ้นไป เพื่อว่าเมื่อมีธรรมะแล้ว ก็จะอยู่ในโลก ช่วยช่วยชนะทุกประการ.

ถ้ามีธรรมะถูกต้องและเพียงพอ จะเป็นผู้ชนะทุกประการ : นับตั้งแต่ว่าชนะวัตถุอย่างที่ว่ามาแล้ว, ชนะคนที่ศัตรูได้ตัว, พุทสน์ๆ ก็ว่าชนะโลกทั้งหมดเลย; ฉะนั้น ธรรมะนี้มีไว้สำหรับคนจะได้ใช้ เพื่อชนะโลก ในทุกๆ แ่ง ทุกๆ มุม หรือทุกปัญหาในโลก. อย่าได้ประณามว่าเขาเป็นคนพ่ายแพ้ เป็นคนหมดฝีมือแล้ว จะหนีไป, หนีโลกไป ไปอาศัยวัด อาศัยชีวิตนักบวชกินอยู่; อย่างนี้เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง และไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง เพราะมันไม่จริง.

เดี๋ยวนี้เราก็เห็นอยู่ว่า บวชชั่วคราวแล้วสึกกลับออกไป; ฉะนั้น จะถูกหาอย่างนั้นไม่ได้. มันควรจะดูมองไปในแง่ที่ว่า บวชนี้ไปแสวงหาวิชาความรู้ สำหรับจะชนะโลกในทุกๆ แ่ง ทุกๆ มุม ทุกๆ ปัญหา, แล้วก็สึกกลับออกมาเป็นผู้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยการชนะ นับตั้งแต่เรื่องบ้าน เรื่องเรือน เรื่องครอบครัว เรื่องอะไรขึ้นไปเลย ชนะทุกปัญหาที่ฆราวาสผู้ครองเรือนจะต้องชนะได้. ส่วนลึกหรือรากเหง้าของมัน อยู่ที่ชนะกิเลส มีสติปัญญาเพื่อชนะกิเลส; แต่ว่าชนะในระดับหยาบๆ อย่างที่ฆราวาสหรือชาวบ้านหรือชาวโลกเขามีกันอยู่, พอชนะสิ่งเหล่านี้ได้แล้ว มันก็ชนะสูงขึ้นไปเอง.

รู้จักคำว่า “กิเลส” เพื่อจะชนะได้ถูกต้อง

ขอให้เข้าใจคำว่า “ชนะกิเลส” ให้ถูกต้อง ครบถ้วน ให้สมบูรณ์ : โภคะ โทสะ โมหะ นี่เป็นประมวลทั้งหมดของกิเลส; พุทอย่างกันลืมนิดอีกทีหนึ่งก็ว่า : –

ประเภทที่ ๑. เรียกว่า โภคะ, กิเลสประเภทที่ทำให้รัก อยากได้ จะเอาเข้ามาหา มากอดรักไว้ อย่างนี้ก็เรียกว่ากิเลสประเภทโภคะ หรือประเภทราคะ มันจะเอา.

ประเภทที่ ๒. กิเลสอีกประเภทหนึ่งนี่ก็ไม่เอา มันจะตีกลับออกไป หรือมันจะทำลายเสีย นี่เป็นกิเลสประเภทโทสะ หรือโกธะ.

ประเภทที่ ๓. เรียกว่า โมหะ นั่นก็คือประเภทที่มันโง่ ไม่รู้ สงสัย ลังเล ไม่รู้ว่าเขาอย่างไรแน่ แต่ก็หลงไหลอยู่ด้วย; ตัดออกไปไม่ได้ ไม่มีอาการแห่งการถึงเข้ามาหรือผลัดออกไปโดยตรง มันมีอาการเหมือนกับว่า มันพัวพันอยู่รอบๆ ด้วยอำนาจของความโง่ ถอนตัวออกไปไม่ได้.

ความรู้สึกที่เป็นกิเลสรู้ ที่เป็นศัตถ์ ที่รบกวนเราอยู่เป็นประจำในโลกนี้ก็มีอย่างนี้ : – กิเลส **ประเภทโภคะ** จะเอาเข้ามาในเมื่อมันน่ารัก น่าพอใจ ยั่วกิเลสประเภทโภคะ.

กิเลส **ประเภทโทสะ** ก็ไม่ชอบ กอยจะทำลายหรือผลักออกไป จนผู้นั้นเองไม่รู้จะอยู่ที่ตรงไหน, มันข้งน้ำหน้า ไม่อยากเห็น ไม่อยากแม้แต่จะไต่ยืนเสียงมันโกรธแค้นเราร้อนอยู่. เรามีกิเลสประเภทนี้กันอยู่ด้วยกันทุกคน และเป็นประจำ; ไปดูให้ดี ๆ มันเป็นกิเลสที่เรียกว่าบุกทะลงเข้าไปอยู่ในจิตใจ ไปครอบครองอยู่ในจิตใจ แล้วก็ทำอันตราย ทรมาณคนกันนั้นให้พ่ายแพ้แก่ความทุกข์ พ่ายแพ้แก่กิเลส. อย่าหวังว่าจะรู้จักสิ่งเหล่านี้ จากการอ่านหนังสือ หรือการฟังบรรยายอย่างนี้ ต้องไปรู้กันจริงในเมื่อมันเกิดขึ้นมาจริง ๆ แล้วรู้รสของมันจริง ๆ แล้วก็จะรู้ข้อเท็จจริงที่ว่ามันยากก็มากน้อยที่จะป้องกันหรือแก้ไขสิ่งเหล่านี้.

ส่วนกิเลส **ประเภทโมหะ** อันที่ ๓ นั้น มันทำให้เราไม่มีความรู้ไปทั้งหมดทุกอย่าง ทุกทาง แม้แต่จะให้รู้จักกิเลสว่าเป็นกิเลสก็ไม่มี; แม้แต่จะให้รู้ว่านี่เป็นความทุกข์ มันกลับเห็นเป็นความสุขไปเสีย. นี่ก็เป็นกิเลสอีกความหมายหนึ่งซึ่งน่ากลัว. ขอให้กันหนุ่ม ๆ ที่มีกำลังแรงของจิตใจมาก ๆ ระวังกิเลสประเภทนี้ยิ่งกว่า ๒ ประเภทข้างต้น; เพราะถ้ามีโมหะครอบงำแล้ว จะใช้กำลังทั้งหมดไปในทางผิด ก็เสียเวลาเปล่า ๆ ไปทำสิ่งที่ไม่ต้องทำ ไปทำสิ่งที่มีค่าน้อย โดยคิดว่ามีค่ามาก. เพราะความโง่ มันทำให้เห่อตาม ๆ เขาไปเท่านั้นแหละ, แล้วในปัจจุบันนี้ ที่มีการศึกษาดี มันก็ยังมีปัญหาที่ลึกซึ้งไปจนมองไม่ออก ก็ไปเห่อตาม ๆ เขาไปอีกได้เหมือนกัน. ฉะนั้นถ้าทำอะไรผิดพลาดไปด้วยความสำคัญผิด ระหว่างสิ่งที่ควรทำกับสิ่งที่ไม่ควรทำ มันก็คือ กิเลสประเภทโมหะ นี้ทั้งนั้น.

นี่เรามีกิเลสอยู่ ๓ หมู่ : โสกะ โทสะ โมหะ เป็นข้าศึก เป็นศัตรู อย่างยิ่งอยู่ในภายใน; ชนะได้เท่าไรเป็นการดีเท่านั้น, ชนะได้หมดเป็นพระอรหันต์เลย อยู่ด้วยความเย็นโดยสมบูรณ์ เรียกว่านิพพาน เรียกว่าโมกษะ เพราะหลุดพ้นออกไป

จากปัญหา หรือสิ่งผูกพันทุก ๆ ชนิดของปัญหาในโลกนี้. นี้เรียกว่าชนะกิเลส ซึ่งเป็นยอดสุดของการชนะ.

เรื่องที่ ๔ : ชนะธรรมชาติ

ที่นี่ จะพูดถึงการชนะอีกอันหนึ่งเป็นครั้งสุดท้าย คือ **ชนะธรรมชาติ**; ให้รู้เสียก่อนว่าจะหมกกิเลสหรือไม่หมกกิเลสก็ตาม มันมีปัญหारेื่องธรรมชาติด้วยกันทั้งนั้น. คนธรรมคาสัมมัญ ก็ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยธรรมชาติ มีปัญหาจากธรรมชาติอยู่ส่วนหนึ่ง; แม้เป็นพระอรหันต์หมกกิเลสแล้ว ก็ยังมีปัญหาที่เกี่ยวกับธรรมชาติอยู่อย่างเดียวกัน เว้นแต่ว่า ท่านมีวิธีเปลี่ยนปัญหา ต่างกันกับพวกบุญชนคนหนานี้เป็นแน่.

ปัญหาจากธรรมชาติ นี้เราจะดูว่ามันมีอะไรบ้าง มันมีทั้งข้างนอก และข้างใน.

ปัญหาตามธรรมชาติข้างนอก ก็เช่นว่าดินฟ้า อากาศ ฝน แดด หนาว เย็น อะไรต่าง ๆ นั้น. แม้แต่เรื่องชั่วยากหมากแพง เรื่องวิกฤตการณ์ทางการเมือง อยู่ในโลกร่วมโลกกับเขา ก็ต้องประสบปัญหาเหมือนกัน; นี่ก็เรียกว่าปัญหาทางธรรมชาติข้างนอก. ถ้าใจเกินไป ก็โกรธได้ แม้กระทั่งแดด และฝน เป็นต้น.

อย่าเอาคนอื่นเป็นประมาณ เอาตัวเองทุกคนนั้นแหละเป็นประมาณ ว่าได้เคยอึดอัดจิตใจ เพราะ **ฝนตก** เมื่อเราไม่ต้องการให้ตก, หรือว่า **แดดไม่มีมา** เมื่อเราต้องการให้มีมา. เมื่อเราไม่ต้องการให้มันมีมา มันกลับมีมา นี้เราจะรู้สึกอย่างไร. นี่ยกตัวอย่างว่าฝนกับแดด ที่เป็นปัญหาย่อยทั่วไป, หรืออากาศมันร้อนอย่างนี้เป็นต้น, อากาศมันหนาวอย่างนี้เป็นต้น, ล้วนเป็นปัญหาตามธรรมชาติภายนอก. คนมีกิเลสก็อึดอัดจิตใจมาก ตามความมากของกิเลส, คนมีกิเลสน้อยก็อึดอัดจิตใจน้อย. ถ้าเป็นพระอรหันต์ก็เฉยได้ต่อปัญหาตามธรรมชาติ ความบีบคั้นตามธรรมชาติภายนอก.

ที่ยังมี **ปัญหาตามธรรมชาติ** ที่บีบคั้นอยู่ภายใน เช่นว่าความแก่ชรา ความเจ็บ ความไข้ โรคภัยไข้เจ็บตามวัยตามอายุ, หรือแม้แต่อุบัติเหตุก็ได้ ก็เรียกว่า ปัญหาภายในทั้งนั้น. ใครเขาชนะมันได้ก็มาน้อย ๆ ลองคิดดูเอง. คนยังไม่รู้เรื่อง น้อย่างสมัยใหม่มากเท่าไร ก็ยังมีปัญหาส่วนนี้มากเท่านั้น. พุทฺธง่าย ๆ ก็คือว่าคนสมัยนี้แหละที่ฉลาดนักนี้ เขากลับเจ็บ กลับตาย กลับโรคอะไร มากกว่าคนสมัยโบราณ.

ไปคิดดูให้ดี; อะไรนิดหนึ่งเขาก็กลัวตาย ในเมื่อคนสมัยโบราณเขายังเฉย ๆ อยู่ ยังหัวเราะอยู่ด้วยซ้ำไป. เพราะว่าเราไม่รู้เรื่องมาก ในทางที่ทำให้โง่ ให้กลัวมาก; เรากลับเห็นว่าดี ๆ เราฉลาดเรารู้ลึกซึ้ง เราบ้องกันอะไร จนไม่รู้จะบ้องกันอย่างไร. ข้อนี้หมายถึงว่าคนมีปัญหาเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บมาก นี่เกี่ยวกับชรา ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าใครมีความทุกข์มากเพราะสิ่งเหล่านี้ ก็เขายังไม่ชนะธรรมชาติ เรียกว่าธรรมชาติตามธรรมชาติสามัญที่เป็นภายใน.

ถ้าเป็นพระอรหันต์ ความทุกข์ความกลัว อย่างที่คนธรรมดาสามัญมีนั้น ไม่มีหรือมีน้อย ก็เรียกว่าท่านไม่ได้ยึดถือเอาเป็นของเรา. ถ้าเราเกิดอะไรขึ้นมาสักนิด แล้วยึดถือว่าเราเป็น, หรือว่ามันเป็นของเรา : ความเจ็บของเรา, ความตายของเรา, อะไรของเรา, คิดไปทำนองนั้น มันเลยมีน้ำหนักรวม มีความหมายมาก มีความรู้สึกแก่จิตใจมาก. **ถ้าสติปัญญามันมีไปในทางว่าเป็นของธรรมชาติ** ตามธรรมชาติไม่ใช่ของเรา **ไม่ใช่เราเป็น** เพราะว่า “เรา” มันไม่มี; แล้วเขาอบรมจิตใจกันมาแต่ในลักษณะอย่างนี้ จนถึงจุดสูงสุด มันก็**ไม่มีความทุกข์**. ในส่วนที่เป็นความเข้าใจผิด มันจะเจ็บปวดบ้าง ก็เป็นทุกข์เวทนาตามธรรมดา; แต่เจ็บปวดถึงส่วนลึกของจิตใจนี้ มันไม่มี.

ถ้าเป็นบุพฺพชนแล้ว มันแพ้นิดหนึ่ง ๒ อย่าง ที่เจ็บปวดตามธรรมดาก็โวยวาย, ที่เจ็บปวดอย่างโง่เขลาเพราะยึดมั่นถือมั่นเป็นของเรา นี่ก็มีมากด้วย; เป็นเรื่องซ้อนกัน

อยู่ ๒ ชั้น ถ้าเราชนะได้ ก็มีชัยชนะน้อย. นี่ก็ควรจะนึกถึงเหมือนกัน ในเรื่อง การชนะข้าศึก หรือศัตรูหรือปัญหา หรือ ความทุกข์ ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ; ฉะนั้น อย่าได้หัวเราะ เมื่อเขาพิจารณาหรือสวทมน้อยๆว่า : เรามีความแก่เป็นธรรมดา, เรามี ความเจ็บเป็นธรรมดา, อย่าไปหัวเราะเขา. ถ้าว่าเขาทำถูกต้องตามวิธี ตามความมุ่งหมาย ของหลักธรรมะข้อนี้; นี่เขากำลังพิจารณาที่จะต่อสู้หรือจะเอาชนะความแก่ ความเจ็บ ความตาย ตามธรรมชาตินี้ เพราะว่าเขายังไม่เป็นพระอรหันต์.

ทั้งหมดนี้ จะเรียกว่าชนะธรรมชาติ หรือสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติที่เป็น ภายนอก เช่นอนุสัยทั้งหลาย ไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ, ที่เป็นภายใน เรามี ความแก่ ความเจ็บ มีความไข้ มีความเปลี่ยนแปลงของสังขารร่างกาย ตามธรรมชาติ แท้ๆเลย เหมือนกันทุกคน; นี่ก็เอาชนะให้ได้.

ที่เอาเรื่องนี้มาพูดเป็นข้อสุดท้ายนี้ เพราะว่ามันเป็นปัญหาที่คาบเกี่ยวกันอยู่ หรือมันเชื่อมกันอยู่ ทั้งฝ่ายบุद्धชนและฝ่ายพระอริยเจ้า; หมายความว่าความทุกข์ตาม ธรรมชาตินี้มันครอบงำกันอยู่แม้แก่บุद्धชนและแม้แก่พระอรหันต์. แต่ว่ามันมีวิธีที่จะ ขจัดออกไปต่างกัน; ถึงแม้เราจะไม่เป็นพระอรหันต์ ยังเป็นบุद्धชนอยู่ ก็ควรเอาชนะ มันให้ได้ โดยวิธีการอันใดอันหนึ่ง ซึ่งมันมีรายละเอียดมาก จะเอามาบรรยายไม่ไหว.

ถ้าจะ กล่าวเป็นหลัก ที่จะใช้เป็นหลักกว้างๆ ทั่วไปอย่างกำปั้นทุบดิน ก็คือ :- อย่าไปทำให้มันเกิดเป็นความรู้สึก ชนิดนั้นขึ้นมา ถ้าฝนตก เราก็ทำงาน ชนิดที่ทำเมื่อฝนตก ให้มันเหมาะสมกับฝนตก ก็ไม่ต้องรู้สึกว่าเป็นฝนชุกค่อ เราก็จะ พอใจในการที่มันมีฝนตก; อย่าให้กลายเป็นว่าฝนตกนั้นมันบีบคั้นเรา มันจับเราตื้อไว้ ไปไหนไม่ได้ มันกักขังเราอย่างนี้ อย่าให้มันไปโง่อย่างนั้น. ถ้ามีแดดออก มาแผดเผา ก็ทำให้ใจให้เย็น ความรู้สึกมันก็จะร้อนน้อยลง, หรือว่าถ้าเป็นกิจการงาน เราก็ใช้แดด ให้มันเป็นประโยชน์เสีย แทนที่จะให้มันเป็นอุปสรรค หรือเป็นปัญหา แล้วก็มีวิชา

ความรู้เรื่องนี้บ้าง ก็ใช้มันแก้ปัญหาก็ได้เหมือนกัน. **อย่าไปเป็นบุคคลชนิดที่คำพาดำสน** เป็นคนโง่ถึงที่สุดถึงขนาดนั้นเลย เรียกว่าเป็นผู้พ่ายแพ้เกินกว่าที่จะพ่ายแพ้.

นี่ทบทวนกันดูอีกทีว่า อันที่ ๑ **เอาชนะวัตถุ** บ้างจึยต่าง ๆ ที่แวดล้อมเราอยู่ ไม่ทำปัญหา ไม่ทำความทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่เรา.

อันที่ ๒ เอา **ชนะบุคคลที่เป็นอุปสรรคศัตรู** ปัญหา หรือว่าสิ่งไม่ตรงตามความประสงค์ของเราโดยประการใด ๆ ก็ตาม.

อันที่ ๓ เรา **ชนะส่วนลึกของตัวเรา** คือความโง่ที่มีตัวเราเป็นท้าว - ของกู เกิดผลออกมาเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้ ศูนย์กลางมันอยู่ที่นี้: ถ้าชนะที่นี้ได้แล้ว อื่น ๆ เป็นชนะหมดเลย, ถ้าแพ้ที่ตรงนี้แล้วก็มันแพ้มหมดเลย. ขอให้ศึกษา **ศูนย์กลางของศัตรู คือกิเลสทั้งหลายที่ออกมา จากจุดศูนย์กลางอันเดียว คือ ตัวกู - ของกู** มีความโง่หมายมันเป็นตัวกู - เป็นของกู.

อันที่ ๔ ถัดไปอีกอย่างนี้ก็คือว่า **ธรรมชาติทั้งหลาย**; นี่เป็นตามธรรมชาติ คือส่วนที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ บังคับไม่ได้โดยประการทั้งปวง; แต่เราเอาชนะมันได้ ทั้งที่บังคับมันไม่ได้โดยประการทั้งปวง ก็มันทำอะไรแก่จิตใจของเราไม่ได้ก็แล้วกัน.

ขอสรุปความสั้น ๆ ใช้ได้แก่ทุก ๆ ระดับ ทุก ๆ พวกนี้ว่า อย่าให้ทุกอย่างบีบคั้นเราได้; ชนะนั้นคือมันบีบคั้นเราไม่ได้. เมื่อพูดถึงชัยชนะ ถึงความชนะ, คำว่า "ชัยชนะ" หมายถึงมันบีบคั้นเราไม่ได้, มันจับเราเอาไปแล้วเนื้อเราเกลือกหา เอาอะไรตามใจ; แต่มันบีบคั้นจิตใจเราไม่ได้. นี่เป็นตัวอย่างที่ว่าชนะ, ชนะมีความหมายอยู่ที่ว่าไม่ให้มันบีบคั้นจิตใจเรา; มันจะเอาไปทำอะไรก็ได้ โดยทางร่างกาย โดยทางอะไรนั้นก็ตามใจ แต่มันบีบคั้นความรู้สึกของเราไม่ได้ ก็เรียกว่าเราชนะ.

ทีนี้ ถ้าถามว่าใครชนะ? ถ้ามีตัวเราอยู่ มีตัวกูอะไรอยู่ ก็เป็นคำพูดสมมติว่า "เรา", และก็มี "ปัญหาของเรา"; โดยแท้จริงมันก็คือจิตที่อบรมดีแล้ว เป็นสิ่งที่

อะไรชนะจิตนี้ไม่ได้. แต่ว่าจิตนี้ก็ต้องอาศัยกาย อาศัยอะไรทั้งหมด มันจึงจะเป็นจิตอยู่ได้. โดยภาษาพูดเราเรียกว่า “ตัวเรา” แต่ตามข้อเท็จจริงมันก็คือ จิตที่ได้รับการอบรมฝึกฝนมาเป็นอย่างดีแล้ว ตามหลักของพระธรรมและของพระศาสนา โดยความหมายก็คือว่าจะไม่มีความทุกข์ชนิดใดเกิดขึ้นแก่จิตได้. พระพุทธศาสนามีความมุ่งหมายอย่างนี้ โดยเฉพาะ ก็คือ **อบรมจิตในลักษณะที่จิตจะมีความทุกข์อีกต่อไปไม่ได้** แล้วก็ยังจะชั่วหัวเราะเยาะความทุกข์ ที่เคยทำให้มันเป็นทุกข์มาแต่กาลก่อนนี้; เกียวนหัวเราะเยาะได้. นี่นอกจากชนะแล้วยังหัวเราะเยาะได้.

นี่พูดกันตามหลักธรรมะ เกี่ยวกับชัยชนะในพระพุทธศาสนา ก็พอจะรวบรวมมาเป็นรูปโครงได้ดังนี้; ขอให้ถือว่ามันเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นปัญหาของเราโดยตรง, ไม่เชื่อไปศึกษาเถอะมันเป็นปัญหาของทุกคนโดยตรง. ถ้าแก้ปัญหานี้ได้เท่าไร ก็นับเนื่องอยู่ในเครือของความหลุดพ้น หรือโมกขธรรมได้เท่านั้น. ขอให้ก้าวหน้าไปตามลำดับ ๆ จนถึงขั้นสมบุรณ์ก็แล้วกัน. นี่คือการชัยชนะในฐานะเป็นโมกขธรรม ที่จะต้องเอามาประยุกต์ในชีวิตประจำวันของแต่ละคนให้ได้.

เวลาสำหรับทุกคนแล้ว ที่นี้ก็เป็นเวลาสำหรับถาม ใครมีปัญหอะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ตามได้.

คำอธิบาย ตอบปัญหา

(ถาม) ขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า เรื่องการชนะคนนั้น ทำไมเราจะต้องชนะเพื่อให้ผู้อื่น? เราจะอยู่กันอย่างเสมอภาคไม่ดีหรือ? เป็นไปได้ไหมที่เราจะหาวิธีที่ไม่มีผู้แพ้หรือผู้ชนะนี้เป็นข้อแรก?

(ตอบ) ที่พูดว่าชัยชนะนี้ ไม่ได้หมายถึงชัยชนะที่อยู่เหนือคนอื่น ในทางอำนาจหรือในทางวัตถุอะไรอย่างนั้น; ในภาษาโลก ๆ อาจจะหมายความว่าอย่างนั้น : เอาชนะคนอื่นคือเราอยู่เหนือเขาทุกอย่าง; แต่ทางธรรมนี้ไม่ใช่ความหมายอย่างนั้น แม้จะ

ใช้คำพูดอย่างนั้น มันก็มีความหมายอย่างอื่น; เพราะว่าเราต้องการจะไม่ทำอันตรายใครนั่นแหละ เราจึงมีวิธีชนะของเราตามแบบนี้. ส่วนชาวโลกชาวบ้านนั้น เขาสมัครที่จะทำอันตรายผู้อื่น เหยียบย่ำผู้อื่น ทำลายผู้อื่นให้สูญสิ้นไป อย่างนั้นมันมีความหมายอื่น. ที่เรากำลังพูดอยู่นี้ เราหมายถึง **ชนะชนิดที่ไม่มีใครถูกทำลาย มีแต่ว่าจะเกิดเป็นผลดีด้วยกัน**; ทางส่วนตัวเราก็ไม่ต้องมีความทุกข์เป็นหลัก เพราะเกี่ยวกับเรื่องจิตใจ ไม่ได้เอาวัตถุเป็นหลัก.

ที่พูดว่าเราไม่ต้องรบกัน ไม่ต้องแพ้ ไม่ต้องชนะกันมีดีหรือ; นั่นแหละดีที่สุด. ถ้าเราจะมีความรู้สึกได้ว่า เราไม่ใช่ผู้แพ้และไม่ใช่ผู้ชนะ นั่นคือเป็นพระอรหันต์. แต่เดี๋ยวนี้เราพูดในความหมายที่ว่า จะมีแพ้มีชนะ ก็ต้องถือว่าเป็นผู้ชนะโดยประการทั้งปวง; แม้พูดสำหรับพระพุทธเจ้าก็ยังพูดว่าเป็นผู้ชนะมารโดยประการทั้งปวง ไม่ใช่คำว่าไม่แพ้ แล้วก็ไม่ชนะด้วย. ความหมายอันหนึ่งมีอยู่ เกี่ยวกับสำหรับเรื่องที่ว่าจะไม่มีความทุกข์เลยนี้ “เราไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นผู้แพ้ และไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นผู้ชนะ” แต่นี้เป็นภาษาโลกหรือภาษาทวิฐานมีกิเลส. คำว่า **ไม่มีความหมายว่าเราเป็นผู้แพ้ และไม่มีมีความหมายว่าเป็นผู้ชนะ**ในความหมายโลกนั้น ก็มีอยู่ว่า “ถ้าแพ้ก็มานอนเป็นทุกข์อยู่; ไม่ไหว”. ถ้าชนะก็ถูกศัตรูจองเวร อยู่รอบข้างอยู่ทุกโอกาส สักวันหนึ่งก็ต้องกลับแพ้แน่. ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ไหวทั้งแพ้และไม่ไหวทั้งชนะ; อย่าเข้าไปเกี่ยวข้องเลย ทั้งแพ้และชนะ จึงจะเป็นผู้อยู่ด้วยความสงบสุขได้. นี่เป็นหลักที่ดี ถ้าถือหลักอย่างนี้ ก็เพื่อจะออกมาเสียจากการแพ้โดยตรง, และว่าแม้แต่ชนะก็ไม่ชนะอย่างที่ชาวบ้านเขานิยมกัน คือชนะที่กลับแพ้ได้อีก คือถูกจองเวร; อย่าไปชนะชนิดที่ทำให้มันมีการจองเวรมากขึ้น; เพราะถ้าอย่างนั้นเรายอมให้เขาชนะเสียดีกว่า จะไม่มีการจองเวรแก่กันและกัน.

เดี๋ยวนี้ **คนในโลก** มีความโง่งมที่สุด คือ **สร้างแต่ชัยชนะชนิดที่จะก่อเวร** แล้วทำให้มีการจองเวรโดยบุคคลกิติ โดยหมู่คณะกิติ โดยสงครามมหาสงครามกิติ มัน

ทำการรบชนะชนิดที่จะถูกจองเวรซึ่งจะมีการกลับแพ้ได้อีก ก็เป็นเรื่องไม่มีที่สิ้นสุด และน่าสงสาร.

ถ้าเป็นเรื่องทางธรรม ทางจิตใจต้องหันไปหาวิธีที่จะเลิกล้างการผูกเวรจองเวร ระวังไปเสียได้ทั้งแพ้และชนะ นี่เป็นโศกนาฏที่พูดได้ทีี่ติมาก; “ออกมาเสียจากการแพ้ และการชนะ” นั่นแหละคือการชนะตามแบบของพระอริยเจ้าอีกทีหนึ่ง.

(ถาม) ข้อ ๒ การชนะกิเลสโมหะ และกิเลสโทสะ นั้นเป็นอย่างไร ?

(ตอบ) ชนะกิเลสเหมือนกันทั้งนั้น โลภะก็ตี โทสะก็ตี โมหะก็ตี เราจะทำลายรากเหง้าของมันเสียให้สูญสิ้นไป; นี้เรียกว่าชนะกิเลสโดยความหมายที่รวบรัด. แต่สำหรับคนธรรมดาทำไม่ได้; ถ้าทำได้อย่างนั้นก็เป็นพระอรหันต์ หมดปัญหาไป ยิ่งเหลือแต่ว่า คนธรรมดามีกิเลสเป็นกรณี ๆ อยู่ในชีวิตประจำวัน จะชนะมันอย่างไร จะบังคับมันอย่างไร จะควบคุมมันอย่างไรมากกว่า.

เราไปดูซิว่า เรามีกิเลสประเภทโลภะ หรือราคะ ความกำหนัดอย่างไร เมื่อไรโดยวิธีไร; สนใจอยู่เสมอก็พบร่องรอยที่จะป้องกันอย่างไร, แก้ไขอย่างไร, รวมความแล้วก็แก้ด้วยอำนาจของสติ เป็นใหญ่.

โทสะ, ประเภทนี้ก็เป็นกิเลสที่ทำลาย ร้อนเป็นไฟเหมือนกันนี้, ก็มีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน : มันมาอย่างไร เมื่อไร; นี้ใช้สติ ตามหน้าที่ ที่จะบังคับหรือป้องกัน กิเลสประเภทโทสะ.

กิเลสประเภทโมหะ นั้นแก้ได้โดยการศึกษา คือ ปฏิบัติคนให้เป็นผู้มีสติ มีปัญญาอยู่ตลอดเวลา ในเรื่องที่ทำเป็นที่จะต้องรู้; เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปแต่ในทางที่ว่า อย่าให้ใจไปยึดมั่นถือมั่น ให้เป็นตัวตน เป็นของตนขึ้นมา ก็จะช่วยป้องกันกิเลส ๒ อย่างข้างต้นได้ด้วย. ความโง่ หรือโมหะนี้มีมาก แต่ว่าสรุปแล้วมันอยู่ที่ตรงไม่รู้ตาม

ที่เป็นจริงว่า “นี่ไม่ควรจะถือว่าเป็นเราหรือเป็นของเรา”; **ไม่รู้เรื่องอนิจจัง** ทุกขัง อนัตตาเป็นต้น ก็เกิดความเห็นผิด คิดผิด ไปในทางเป็นตัวกู-เป็นของกู, เห็นเป็นสิ่งที่บังคับได้ เป็นอะไรไปทำนองนั้น. นี่ประเภทโมหะ ก็ไปตูว่ามันมีอยู่อย่างใดในเรานั้นแหละเราไปเข้าใจผิดในส่วนไหน ในเรื่องอะไร ก็ดูเฉพาะตนเป็นส่วนสำคัญ. ส่วนรวมนั้นเขาก็กล่าวไว้ ใช้ได้แก่ทุกคน ว่าไม่ควรจะยึดถือว่าตัวตนนี้ เพราะเป็นสักรัชาตุตามธรรมชาติ, หรือว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กระทั่งจะแก้ปัญหาลงไปโดยตรงว่าถ้ามีความทุกข์เกิดขึ้นจะต้องแก้อย่างไร, นี่เป็นเรื่องสติปัญญาทั้งนั้น. สรุปความแล้วก็รวมอยู่ในคำว่า “พอกพูนสติปัญญา” เกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่เสมอ ๆ.

ถ้ารู้สึกอย่างนี้ได้ก็ดี คือไม่รู้สีกแต่เพียงว่าเราเรียนหนังสือ เราหาอาชีพให้ได้ เราก็มีเงินมีเกียรติยศชื่อเสียง อำนาจวาสนา; ถ้ารู้กันอยู่แต่อย่างนี้ มันก็รู้ไปในทางที่ตรงกันข้าม ให้หลงใหลในตัวตน ตัวกู-ของกูอะไรมากขึ้น. ดูในมุมมองกลับบ้างว่าความทุกข์จะสอดแทรกเข้ามาอย่างไร ในความคิดอันนั้น; ยังมีตัวกู-ของกูจัด ก็ยังมี โลภะ โทสะ โมหะจัก; ก็ระอ้อน, จะผิด, และผิดต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด.

ไปศึกษาคำว่า **โลภะ** คำว่า**โทสะ** คำว่า**โมหะ** ให้ละเอียดลออ ให้เข้าใจ ให้แจ่มแจ้ง; อย่าเพียงแต่ว่าพูดๆ ไปเท่านั้น ก็จะมีวิธีควบคุมแก้ไขได้ ทีละน้อยๆ ตามลำดับเหมือนกัน. นี่คือวิธีที่จะแก้ไขหรือป้องกัน โลภะ โทสะ โมหะ. ให้รู้จักเข็ดหลาบ รู้จักรสชาติของมัน รู้จักกลัว รู้จักละอาย ว่าเป็นมนุษย์แล้ว ไม่ควรจะทำมาถึงอย่างนี้. รายละเอียดมีในที่อื่นไปหาอ่านเอาเอง.

(ไม่มีคนถามอีก ท่านอาจารย์พูดต่อ)

เมื่อไม่มีใครถาม ผมก็จะพูดต่อไป เวลาเล็กน้อยเหลืออยู่. ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ เราต่างถูกรอบรมาตั้งแต่อ่อนแอออกมา โดยไม่รู้ตัว ให้ยึดมั่นถือมั่นในความหมายของคำว่า “แพ” หรือคำว่า “ชนะ” นี้ ในทางที่เรียกว่าโง่เขลา โง่เขลาอยู่มาก. **ความ**

หมายของคำว่าแพ้ หรือความหมายของคำว่าชนะ ยังโง่งมอยู่มาก ที่ไปเห็นเป็นเรื่องวัตถุ เป็นเรื่องธรรมคาสามัญ; ไม่มองให้ลึกกว่าที่ธรรมคาสามัญจะรู้สึก แล้วจึงเกิดอาการกลับกันอยู่เสมอ : ที่บุดูชนคนหนาๆว่า ชนะนั้น กลับเป็นการพ่ายแพ้ ในความรู้สึกของพระอริยเจ้า. ที่บุดูชนคนหนาๆว่า แพ้มันกลายเป็นการชนะ ในความรู้สึกของพระอริยเจ้า, หรือชนะในความรู้สึกของบุดูชนคนหนาๆมันกลายเป็นแพ้ในความรู้สึกของพระอริยเจ้า.

นี่เรามาดึงข้อสังเกตส่วนนี้ให้ถี่ บางทีจะเป็นเรื่องที่ลึกลับเร็ว ๆ กว่า ลึกสั้นกว่า; แล้วเราเก็บเอามาเปรียบเทียบกัน ที่คนชาวบ้านเขาพูดไว้อย่างไร, ที่พระอริยเจ้าท่านพูดไว้อย่างไร. คนหนึ่งว่านั่งเสียแล้วเป็นฝ่ายชนะ; อีกคนหนึ่งไม่ยอม, แย้งว่าแพ้แล้วศัตรูก็จะยิ่งเอาใหญ่.

ให้เราสังเกตว่า เราไหว้เขานี้ เราแพ้หรือเราชนะ? ทุกคนก็เคยไหว้คนนั้นคนนี้, แล้วการไหว้ กิริยาไหว้นี้ มันเป็นกิริยาของคนแพ้ หรือของคนชนะ? คนแพ้ย่อมไหว้ขอชีวิต ก็เห็นกันอยู่ทั่วไป. แต่คนไหว้ที่เป็นผู้ชนะนี้ จะไม่มีบ้างหรืออย่างไร? ใครเคยใช้การไหว้เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหาชัยชนะบ้าง? แม้แต่การไหว้นี้ก็ยังมีหลายระดับ : ไหว้อย่างโง่งมเขาก็มี ไหว้ประจบก็มี ไหว้ชนิดที่มาเหนือเมฆ ให้คนอื่นเขารู้สึกเปลี่ยนไปอย่างอื่นก็มี.

ลักษณะกิริยาอาการคำพูดของชาวบ้านนั้น ยังใช้ไม่ได้อยู่หลาย ๆ อย่าง ที่เรามีกันอยู่. เดี๋ยวนี้ ถ้าเขาตำเรา เราก็จะตำตอบ; แล้วคุณจะทำอย่างไร ใครแพ้หรือใครชนะ? แต่ทางธรรมะก็ถือว่ามันมีแต่ยังแพ้หนักขึ้นทั้ง ๒ ฝ่ายเลย. ถ้าพูดถึงตีชู้กันก่อนก็ได้ ว่าคนค่าที่แรกนั้นเป็นคนเลวแล้ว; แต่พอคนค่าตอบ กลับเลวกว่าคนค่าที่แรกเสียอีก คือเขาเลว ๒ เท่า. นี่พอคนที่หนึ่งตำตอบมาอีกครั้งอีก เป็นเลว ๓ เท่า; ที่นี้ คนนี้ตำตอบไปอีกครั้งนี้ก็เลว ๔ เท่า มันเพิ่มอย่างนี้.

แพ้ก็เหมือนกัน มันจะแพ้แก่กิเลสในลักษณะอย่างนั้น ถ้าเขาไปที่แรกมันแพ้กิเลส กลายเป็นคนเลวลงไป ๑ ส่วนอย่างนี้; อีกทางฝ่ายหนึ่งคำตอบอีก มันกลับแพ้เพิ่มมาอีกส่วนหนึ่ง แพ้ที่ค่าและที่คำตอบ. ควรจะทำให้หยุดเสีย กลับไม่ทำให้หยุดกลับไปคำตอบ ไปส่งเสริมให้เรื่องมันมากขึ้นกว่าเดิม. ที่นี้คนที่แรกก็เอาอีก แทนที่จะหยุดเสียให้เรื่องมันระงับไปเสีย ก็ส่งกลับมาอีก มันก็สูงขึ้นกว่าเดิม; อย่างนี้เขาเรียกว่า ยิ่งแพ้หนักขึ้นทั้ง ๒ ฝ่าย. แต่คนตานั้นคงจะรู้สึกว่าเขาชนะ เอา, ชนะเพิ่มขึ้น; ชนะเพิ่มขึ้น ค่าจนไม่รู้จะอย่างไร จนเป็นลมตายไปเองก็ได้. นี่ความมั่วทะลุมั่วโง่โง่ด้วยอำนาจของกิเลส มันเป็นเสียอย่างนี้ ไม่รู้จักว่าแพ้หรือชนะอันแท้จริงนั้น เป็นอย่างไร. ถ้าเขาคำมาที่แรก แล้วคนนั้นเขามีอะไรก็ให้กลับไป คือไม่โกรธตอบ ไม่คำตอบ ไม่มีอะไร นี่จะระงับความพ่ายแพ้ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย กระทั่งคนคำที่แรกเขานึกได้ เขาขอโทษเป็นต้น.

แต่ที่พูดนี้ พยายาม เวลาทำ นึกยากเหลือประมาณ; แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องขอร้องให้คนอื่นไปคิด เอาไปใช้ เพราะจะต้องใช้เรื่องอย่างนี้มากขึ้นทุกที. เพราะว่าทางคนทางแข่งก็ อิจฉาวิพากษ์กัน ไม่อยากให้ใครดีกว่า ต้องการแต่จะชนะเหนือผู้อื่น คือดีกว่าผู้อื่นอยู่เรื่อยไป ก็เป็นเหตุให้เพิ่มกิเลสขึ้นเรื่อยไป; ยิ่งไปหลงในความดีมากเท่าไร ก็ยิ่งจะเอาชนะผู้อื่นมากขึ้นเท่านั้น. ฉะนั้นความดีต้องดูให้ดีๆ ต้องไม่หลงกับมัน; ต้องเป็นดีที่ถูกต้อง. ส่วนดีด้วยความโง่เขลา แล้วก็ชนะนั้นคิดว่าเป็นการชนะด้วยความโง่เขลาเอง : เข้าใจว่าชนะนั้นคือดี; แต่เมื่อชนะนั้นเป็นความชนะ หรืออยากชนะด้วยความโง่เขลา ความดีนั้นก็เลยเป็นความดีด้วยความโง่เขลา โดยคิดว่าชนะแล้วก็จะดี. นี่ตัวอย่างภาษาชาวบ้าน ไม่ใช่ชนะกิเลส ไม่ใช่ชนะมาร. นี่เราพูดเรื่องของชาวบ้านกันสักหน่อย ว่าชาวบ้านนั้นอยู่ในระดับนี้ อยากชนะเหมือนกัน แต่ไม่ใช่ชนะมาร; อยากชนะศัตรูด้วยการใช้กำลังอย่างสัตว์เดรัจฉานอย่างนี้ ก็ไม่มีทางจะชนะได้.

สำหรับมนุษย์ควรจะมีวิธีชนะอย่างอื่น ซึ่งดีกว่าวิธีชนะของสัตว์เดรัจฉาน; เกียวก่อนในโลกรวมกันเป็นหมู่ๆ ทำสงครามทำมหาสงครามกันด้วยหวังชัยชนะอย่างสัตว์เดรัจฉานทั้งนั้น คือชนะด้วยกำลัง ซึ่งเป็นการหลอกลวง แล้วกลับแพ้อยู่แน่แท้. ถึงแม้การรบ การต่อสู้ที่ย่อยๆ ลงมา มันก็หวังชนะอย่างสัตว์เดรัจฉานทั้งนั้น กระทั่งรบต่อสู้กันระหว่างคน ก็ชนะด้วยกำลัง ไม่ต่างไปจากชนะอย่างสัตว์เดรัจฉาน; ฉะนั้น โลกนี้ไม่มีสันติภาพ เพราะคนในโลกกำลังชนะ อยากระหว่างกันอย่างสัตว์เดรัจฉาน.

ขอให้สังเกตดูๆ ให้รู้จักคำว่า ชนะ หรือ ชัยชนะ นี้ ให้ถูกต้องไปตามกลองของสิ่งที่เรียกว่าโมกขธรรม คือ **จะปลดปล่อยมนุษย์ออกไปเสียได้ จากภาวะเลวทราม** ตกต่ำเป็นทุกข์ทุกประการ. มนุษย์ผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานได้เพราะข้อนี้ คือมีธรรมะสำหรับมนุษย์, แล้วก็จะเอาชนะกันอย่างมนุษย์ที่มีใจสูง; อย่าชนะกันอย่างสักว่าคนๆ ที่มีความรู้สึกไม่ไกลกว่าสัตว์เดรัจฉานนัก.

ขอชักชวนกันหนึ่งว่า เราตั้งใจกันเป็นอย่างมาก ลงทุนลงแรงกันเป็นอย่างมาก ที่จะเอาโมกขธรรมไปประยุกต์ให้ **ได้** ในชีวิตประจำวัน ผมพยายามสุดเหวี่ยงแล้ว, คุณควรพยายามร่วมมือให้สุดเหวี่ยงด้วย ช่วยจำเอาไปคิดไปนึก เอาไปใช้ ให้ได้ในชีวิตประจำวัน ให้สมกับความตั้งใจที่จะประยุกต์โมกขธรรม คือทางรอดของมนุษย์ ให้ได้ในชีวิตประจำวัน. นี่ **เป็นการปฏิบัติธรรมอย่างสูงสุด**, เป็นการเจริญสมาธิ ภavana บัญญา อะไรอย่างสูงสุด อยู่ในตัวชีวิตนั้น แล้วคงจะก้าวหน้าไปโดยเร็ว ทันแก่เวลา คือร่างกายยังไม่แตกตายเสียก่อน ก็จะมีสิ่งที่ประเสริฐที่สุด คือ **ชนะความทุกข์ได้, ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และ พบพระพุทธศาสนา,**

เอาเวลาสำหรับพูดก็หมดแล้ว ปิดโรงเรียนสำหรับวันนี้.